

ADABIYOT DARSLARIDA PEDAGOGIK METODLARDAN FOYDALANISHNING
AHAMIYATI

Djaksilikova Aygerim Bakitjan qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat Pedagogika Instituti Turkiy tillar fakulteti Qozoq tili va adabiyoti ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada adabiyot darslarida pedagogic metodlardan foydalanishning ahamiyati yuzasidan fikr va mulohazalar yuritilgan. Adabiyot darslarida mavzuga muvofiq keluvchi pedagogic metodlarning amaliyotini ta'minlash va ularni targ'ib qilish yuzasidan amalga oshirilayotgan ishlarning samaradorligi yuzasidan nazariy qarashlar ham mavjud. Maqolada adabiyot sohasida qo'llaniladigan metodlar va interfaol usullarning dolzarbliligi yuzasidan qarashlar o'z ifodasini topgan. Maqolada manlitiv fikrlashning ahamiyatlilik darajasi yuzasidan ko'plab metodlar tavsiya etilgan. Shuningdek maqolada adabiy asarlarning o'quvchi-yoshlar ongiga ta'siri, fikrlash qobiliyatiga ijobiy ta'sir o'tkazishi yuzasidan qarashlar o'z ifodasini topgan ekanligi bilan farqli jihatlarni yuzaga keltiradi.*

Kalit so'zlar: *Badiiy tasvir, mantiq ilmi, fikrlash, adabiy ta'lim, suhbat metodi, ta'limiy samaradorlik.*

Bugungi kunda zamonaviy pedagogik innovatsiyalarga tayangan holatda dars jarayonini tashkil etish va dars samaradorligini oshirish masalasi dolzarblilik darajasini yo'qotmay kelmoqda. Haqiqatdan ham, adabiyot darslarida yoshi va o'zlashtirish darajasiga ko'ra adabiy metodlardan qo'llash va ulardan foydalanish ko'nikmasi o'z dolzarblilik masalasini yo'qotmay kelmoqda. Shunga ko'ra ta'lim shakllarining maktab, o'rta ta'lim, oliy ta'lim va oliy ta'limdan keying ta'lim kabi shakllarida o'quvchi-yoshlarni intellektual salohiyat egasi qilib tarbiyalash masalasining dolzarb ekanini unutmazlik lozim.

"Tafakkur orqali kishi odam va olam sirlarini o'rganishda o'zidan oldingi qarashlar, tushunchalar, farazlar, chiqarilgan xulosalar hamda qabul qilingan qarorlarning qanchalik to'g'ri yoki noto'g'riligini belgilab oladi. Mulohaza yuritib, narsa-hodisalar o'rtasidagi munosabatlar, xossalar, xususiyatlar, ulami bir-biri bilan bog'lab yoki ajratib turuvchi jihatlar hamda ulaming faoliyati mexanizmlarini anglab yetadi. Bu haqiqatni hazrati Navoiy bundan necha yuz yillar ilgari: «Har ishniki qilmish odamizod, Tafakkur birla bilmish odamizod», -deya ifodalagan.[1] Haqiqatdan ham, adabiyot va adabiy asarlar opquvchilarga mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarining shakllanishida katta vosita bo'lib xizmat qiladi. Tafakkur va fikrlash kabi tushunchalarni rivojlantirishda FSMU, Sinveyn, boomerang, uch qadam kabi metodlarning ahamiyati katta. Harqanday metod va usullarni qo'llashdan avval ushbu metodning qo'llanilish darajasi va qo'llangandan so'ngi natijalari ham inobatga olinishi lozim. Bu esa dars samaradorligini yuzaga keltiruvchi muhim manba bo'lib xizmat

qiladi. Yosh xususiyati va mavzu ko'lamiga xos bo'lgan metodlarni qo'llash o'ziga xos yaxlitlik asosida amalga oshiriladi.

¶L. Vigotskiy odamdagi fikrlash mexanizmi, darajalari, kishining intellektual rivojlanishi uchun barchasini tushuntirib beradi. Fikrlashning mantiqqa tayanishi esa 14 yoshga yetganda, u o'z tafakkuriga egalik qilib, uni himnquru bilganda yuzaga keladi. Vigotskiyning ta'biricha, manlitiv fikrlash - ongli ravishda, o'z-o'zini nazorat qilgan holda ilmly-ma'rifiy asoslarga tayanib fikrlash demak. Uningcha, fikrlashda niinlicning yo'qligi fikrlash jarayonida mustaqillikning, erkinllkning, onglilikning yo'qligi demakdir. [2] Rus olimi Vigotskiyning nazariy qarashlarida jon bor. Bunga sabab fikrlash mexanizmining asosiga ko'ra FSMU metodini har qanday yoshdagi o'quvchi uchun tavsiya qilish yoki qo'llash mumkin emas.

Ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlardan foydalanish va ularning yechimi munozara orqali adabiy jarayon vakillari bilan yuzaga chiqish holatlari ham paydo bo'ladi. Shuning uchun ham metod va usullarning qo'llanilish tarixi va uzviyligiga ko'ra harakarli usullar va aqliy salohiyat bilan bo'liq usullar kabi guruhlarga bo'lib olamiz. Harakat asosiga quriladigan metodlarning asosi o'quvchilarni dars va mavzuga qiziqtirish, mavzuning tushunarlik darajasini oshirishga qaratilgan ekanligi bilan ham aloqadordir. Oliy ta'limda aksariyat hollarda muammoli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish masalaalari ham o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. «Fikrlash jarayoni, shunday deb yozadi L. Vigotskiy, - bolaning ota-onasi bilan muloqotidan boshlanadi. Mustaqil fikrlash esa suhbatlarni bola «yutib», o'zicha «hazm qila» boshlaganidan so'ng shakllanadi». [3] Adabiyot darslarida yuzaga keladigan muloqot har qanday yoshdagi o'quvchilar uchun foydali bo'lib, muloqot asnosida og'zaki nutq ham o'sib, rivojlana boshlaydi. Ushbu maqsadga ko'ra og'zaki nutqni rivojlantirishga oid bo'lgan metodlarning zamonaviy axborot vositalari bilan aloqador tarzda yuzaga kelishi ham opziga xoslikni yuzaga keltiradi. Ushbu maqsadda elektron topshiriqlar, kompyutr bilan ishlanadigan vazifalar umumiyli yuzasidan bu turdagi pedagogik innovatsiyalarning ahamiyati katta ekanligi anglashiladi.

¶Bolaning qiziquvchanligi, bilishga intilishi so'nmgan davrida undagi mavjud imkoniyatlardan unumli foydalanib uning shaxsiyatida ijobiy fazilatlar shakllantirishga, mustaqil fikr egasini tarbiyalashga erishish maktab ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy vazifasidir. «Agar bolalami mustaqil fikrlashga o'rgatmdqchi bo'lsak, eng awalo, ulami ertaklar to'qishga, sarguzashtlar yaratishga undash kerak. Fikrning originalliligi, yangi ekani, avval uchramagan, tortishuvlarga sabab bo'ladigan masalalarga sarflash lozim. Zerikish - fikming dushmani», - degan edi italiyalik ertakchi adib J. Rodari. [4] Shuningdek, adabiyot darslarida doska bilan ishlash texnologiyalari ham katta ahamiyat kasb etadi. Bunga sabab ushbu ta'lim texnologiyalarining ham ommabop bo'lishi ham harakatli usullar bilan aloqadorlikni o'zida saqlagan holatda yuzaga kelishidir. Dars jarayonida quyidagilarga atroflicha e'tibor qaratish lozim:

- qo'llanilayotgan metodning samaradorlik darajasi;
- metodning novatsion imkoniyatlarini belgilash;

- dars jarayonida muammoli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish;
- fanlararo integratsiyalashgan ta'lim shaklini yuzaga keltirish;
- ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogic vositalardan foydalanish.

Metodlarning mavzuga moslashtirilishida novatsion dasturlarning anʻanaviy va noanʻanaviylik asosida yuzag kelishi bilan bogʻliqdir. Metodik amaliyotning yuzaga kelish jarayonida integratsiyon yondashuvlardan ham foydalanishning samaradorligi kattadir. Mavzuga oid boʻlgan tushuncha va harakatli usullarning novatsion birliklar asosida amaliyotga tatbiq qilinishi ham yaxshi samaradorlikni yuzaga keltirishga sabab boʻladi. «Innovatsiya» soʻzi lotinchadan olingan boʻlib, kiritilgan yangilik maʼnolarini anglatadi. «Novatsiya» termini esa tahrirlash, oʻzgartirish kiritish kabi maʼnolarda yuzaga keladi.

Mamlakatimizda joriy etilgan ta'lim tizimiga asoslangan holatda oliy ta'limda tehsil olayotgan talabalarining amaliyot o'tashi va malakaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi 4+2 tizimiga asoslangan holatda yuzaga keltirilmoqda. Ta'lim tizimini isloh qilishning zamonaviy pedagogik kommunikatsiyalar asosida yuzaga kelishi ham dars sifatiga bevosita taʼsir qilmay qolmaydi. «Talaba bir-ikki metoddan amalda foydalanish haqida tasavvurga ega bo'lsa, qolgan metodlardan ham o'mi bilan shunday foydalanaverish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ta'lim amaliyotida hamisha yetakchi o'rinlardan birini egallab kelgan suhbat metodi o'quvchi tafakkuri mustaqilligini taʼminlashda ham qo'l keladigan metodlardandir. Metodika ilmida bu metodga bag'ishlangan anchagina ishlar mavjud. Jumladan, A. Tojiyevning «Adabiyot darslarida suhbat» qo'llanmasida adabiy ta'lim samaradorligini taʼminlashda suhbat metodining o'mi va ahamiyati haqida so'z yuritilgan». [5] Shunga ko'ra adabiyot darslarida suhbat metodidan unumli tarzda foydalanish, qolaversa, mavzuga doir bo'lgan boshqa metodlarga integratsiya qilish ham yaxshi samaradorlikni yuzaga keltiradi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, ta'lim ishini tashkil etishda adabiyot faniga mos keluvchi metodlardan unumli foydalanish mavzuning umumiy tarzda ochib berilishiga katta yordam beradi. Shuningdek, dars davomida integratsiyalashtirilgan metodlardan foydalanish, mavjud metodlarni esa vaziyat va mavzuga uyg'un tarzda novatsiyalashtirish masalalari katta ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Alisher Navoiy. Tanlangan asarlar. 20 jildlik. 8-jild. Xamsa: Farhodva Shirin. -T.: «Fan», 1991. 122-bet.
2. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. — Москва: «Просвещение», 1991; Выготский Л. С. Педагогическая психология. - Москва: «Педагогика», 1991; Выготский Л. С. Психология искусства. - Москва: «Педагогика», 1987
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Москва: «Просвещение»,1991; 90-bet.

4. Родари Ж. Грамматика фантазий. Перевод с итальян. Ю. А. Добровольский. - Москва: «Прогресс», 1978. \$. 190
5. Тоҗиёв А. Adabiyot darslarida suhbat. - Т.: «O'qituvchi», 1997.